

ĀPSIS MELES MELES – ĀPŠU ALAS z/s “Jaun-Ieviņās”

PRAKSES DARBS

Darba autors: Sandra Useļonoka

RĪGA 2010

Satura rādītājs

Ievads	3
1. Literatūras apskats.....	4
1.1. Āpšu dzīves vide	4
1.1.1. Kaimiņi	5
1.2. Barība un medības	6
1.3. Dzīves cikls	7
2. Materiāli un metodika	8
2.1. Materiālu ievākšanas vietas apraksts.....	8
2.2. Lauku pētījuma metodes	8
2.3. Datu apstrādes metodes	8
3. Rezultāti	9
4. Diskusija.....	9
5. Secinājumi.....	10
Literatūras saraksts.....	11
Pielikumi	12

Ievads

Āpsis *Meles meles* ir lielākais Latvijā sastopamais plēsēju kārtas sermuļu dzimtas dzīvnieks. Vēsturiskā ziņā viņš ir radnieks sermulim, zebiekstei, seskam, meža caunai, akmeņu caunai, Eiropas ūdelei, Amerikas ūdelei un ūdram. Āpsis apdzīvo visu Eiropu un Āziju. Volgas upe Krievijā atdala divas āpšu sugas: Eiropas āpsis *Meles meles* – uz rietumiem no Volgas upes, Āzijas āpsis *Meles leucurus* – uz austrumiem no Volgas upes. Kopumā āpšu īpatņu skaits Eiropā ir palielinājies pēdējos gados, jo trakumsērga tiek veiksmīgi apkarota (Kranz et al. 2008).

Darba mērķis ir noskaidrot, cik daudz kubikmetru zemes izrok āpsis no alas.

Izvirzīti sekojoši darba uzdevumi:

1. apkopot un analizēt informāciju par āpšu dzīvesveidu;
2. izmērīt izrakto zemes daudzumu no alām z/s „Jaun-Ieviņās”;
3. apkopot un analizēt iegūtos datus.

1. Literatūras apskats

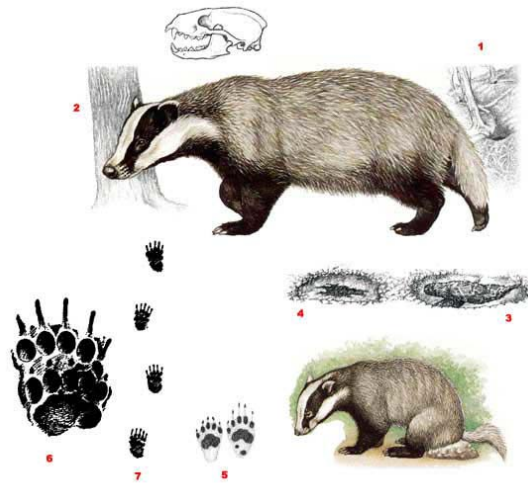
1.1. Āpšu dzīves vide

Āpši (1. attēls) apdzīvo lapkoku mežus ar izcirtumiem, ganības ar meža puduriem, kā arī jauktus un skujkoku mežus, krūmājus, Rietumeiropā arī piepilsētas un pilsētu parkus. Barības meklējumos iecienītas vietas ir ganības un tāds mežs, kur var atrast daudz slieku, savukārt nepatīk mālaina, grūti rokama augsne. Izvairās no lieliem, vienvēdīgiem mežu masīviem (Gulbe 2008).

Šie dzīvnieki ir aktīvi naktī, bet dienas pavada savās komunālajās alu sistēmās – plašā tuneļu tīklā, kas izrakts labi drenētā zemē un var aizņemt pat 0,25 ha. Senākās sistēmas ir pat vairākus hektārus plašas katakombas vairākos "stāvos" (Rietumeiropā tās reizēm izbūvētas zem ēkām vai ceļiem). Šādu alu sistēmu var lietot arī desmitgadēm vai pat gadsimtiem ilgi, un tajās cita citu nomaina vairākas āpšu paaudzes. Viena atrakta āpšu alu sistēma Anglijā sastāvējusi no tuneļiem 879 m kopgarumā, 178 ieejām un 50 migu kamerām, un aprēķināts, ka šādas mītnes izbūve prasījusi 70 tonnu augsnes pārvietošanu (Gulbe 2008).

Migas alā parasti izveidotas 5–10 m attālumā no ieejas 1–3 m dziļumā no zemes virsas. Migu kameras ir 1,5 m diametrā. "Dzīvojamajās telpās" tiek uzturēta ārkārtīga tīrība, līdz pat tādām līmenim, ka migas izklājumu (sausu zāli, papardes, sūnu vai lapas) agros rītos mēdz izstumt ārā pa alas izeju uz kādu stundiņu pavēdināties (iespējams, lai tiktu vaļā no ektoparazītiem), tad materiālu ievēl migā atpakaļ. Āpši vienu migas kameru var izmantot dažus mēnešus, tad pārvietoties uz citu (Gulbe 2008).

Āpša ekskrementi atrodami pastāvīgo taku malās nelielās āpša paša izkārpītās iedobītēs, kā arī kaudzītēs. Ja netiek iztraucēts, gan bedrītes, gan kaudzītes zvērs allaž rūpīgi aprok, tomēr tas nepadara šos veidojumus neatrodamus. Bet savas pastāvīgās mājvietas tuvumā jebkurš āpsis īpaši izvēlētā laukumīnā ierīko, proti, izkārpā, vairākas īpašas atejas bedrītes. Līdzko kāda no tām ir pilna, aizkārpā to ar zemi vai aizrok. Kad atbilstoši izmantots viss laukumīnš, izraugās un sagatavo lietošanai citu. Bet vecās atejas vietas parasti kupli aizzeļ ar avenājiem, jo āpša mēsli dāsni satur avenū sēklas. Acīgam vērotājam kupli, lekni avenāji, kas redzami it kā nepiemērotās vietās, dod norādījumu, ka tuvumā mīt vai nesēn mituši āpši (Tirmanis 2007).

1. attēls. Āpsis *Meles meles* (www.ecosystema.ru).

1.1.1. Kaimiņi

Pastāv uzskats, ka lapsas, ja noskatījušas āpšu alas sev, mērķtiecīgi, tīšuprāt izsmirdina saimniekus no viņu mājām. Viens, kas tiesa: lapsas nereti iemājo apdzīvotās āpšu alās kādā labirinta atzarā un dzīvo tur uz nebēdu. Āpšiem gan bēdas: lapsu mājvietas apkārtnē vienmēr stipri smird, jo midzeņus šie zvēri netīra, savus mēslus neaprok. Starp citu, ne tikai lapsas, arī jenotsuņi iekārtojas un dzīvo āpšu alās, taču - pārsvarā tādās, kuras āpši paši labprātīgi, bez tīšas izsmirdināšanas pametuši. Ja kāds no šiem suņveidīgajiem tomēr iemitinās āpšu pašu joprojām apdzīvotās alās, tad mitinās tas “smirdeklis” lielo alu sistēmu nomaļākajos nostūros. Āpši ir tīrīgi radījumi, tāpēc nevar būt pat runa par viņu apmierinātību ar šiem apakšīrniekiem, bet par neizskaidrojamu iecietību pret viņiem - gan. Āpši paši taču tik ļoti cenšas nepiegružot mājokļus - pirms ieiešanas alā viņi nopurinās, nopurina pat pakaļkājas (Tirmanis 2007).

1.2. Barība un medības

Āpsim ir slikta redze, bet barības meklējumos tas paļaujas uz labo ožu un dzirdi. Asā oža lieliski noder barības atrašanās zemsegā un augsnē. Nakts medībās parasti tālāk par 1 km no alām neaiziet (Gulbe 2008).

Šis dzīvnieks ir visēdājs, viņš ēd gandrīz visu. Gada siltajā periodā viņš pārtiek galvenokārt no daždažādiem bezmugurkaulniekiem, pirmām kārtām - kukaiņiem, kas ir to visiecienītākā barība; īpaši kāri āpsi ir uz dažādu seškājaiņu kāpuriem. Āpša nedaudz «uzrautais» purns, konkrētāk, purna gals, izskatās un arī ir visnotaļ piemērots insektu meklēšanai - dažādu alu, spraugu un caurumu izošņāšanai, izokšķerēšanai. Savukārt zvēra nagi ir kā radīti plēšanai, rakšanai, kārpīšanai, ārdīšanai. No tiem krietni dabū trūkties ne tikai augsnes virskārta 5-20 centimetru dziļumā, bet arī pussadrupušas kritalas un veci celmi, izkaltuši prauli, žagaru kaudzes. Un skudru pūžņi, jo āpsis bez aizspriedumiem ēd skudras un to kāpurus (Tirmanis 2007).

Ikvienam āpsim ir dzīres, ja izdodas zemes aliņā saokšķerēt kādu lapseņu vai - jo īpaši - kameņu ligzdu. Kameņu ligzdā ir ne tikai apetītelīgi peri, tajā ir arī gards medus. Āpsis ir saldummīlis. Tos dzēlēj kukaiņus, kuriem, aizstāvot ligzdu, izdodas caurklūt uzbrucēju sedzošajiem garajiem sariem un iekļūt dziļāk vilnā, un durt savus dzeloņus viņa miesā, āpsis nospiež, vārtoties pa zemi. Nospiež un turpina maltīti. Šādu dzīru vietās vienmēr paliek izkārpītas bedrītes, kurām visapkārt mētājas peru šūnu fragmenti (Tirmanis 2007).

Lai gan āpsis ir spēcīgs dzīvnieks, viņa iecienītākais ēdiens ir sliekas. Mitrās rudens naktīs slieku meklējumos tas dodas stundām ilgos pārgājienos. Šis dzīvnieks, kā zinām, tiesā arī mugurkaulniekus. Abiniekus, visvairāk varden. Rāpuļus, galvenokārt bezkāju ķirzakas glodenes, kā arī odzes, jo šīs divas reptiļu sugas, tāpat kā āpsis, ir nakts dzīvnieki. Netiek laista garām izdevība pamieļoties ar uz zemes ligzdojošiem putniem, to olām un mazuļiem. Labprātīgi viņš neatsakās arī no citiem zīdītājiem, visupirms jau peļveidīgajiem grauzējiem - retumis paveicas notvert kādu strupasti, peli. Zaķēns vai stirnēns - īpaši veiksmīgs ķēriens (Tirmanis 2007)!

Āpša veģetārajā ēdienkartē ietilpst galvenokārt augu saknītes, lapiņas un ogas. No ogām vislabprātāk ēd avenes, zemenes, arī lācenes, kazenes, mazāk kārs viņš ir uz brūklenēm, mellenēm, zilenēm, bet dzērvenes uzkož retumis. Tas vēlreiz apliecina - āpsis ir saldummīlis! Tuvojoties rudenim āpsis ēd arī sēnes galvenokārt baravikas un bekas. Īpaši gardas viņam droši vien šķiet cepurīšu sēnu augļķermeņi, kuros iekšā daudz kukaiņu kāpuri ("sēņu tārpi") (Tirmanis 2007).

1.3. Dzīves cikls

Āpši ir tipiski bara dzīvnieki. Viņi ir teritoriāli, savās alu sistēmās tie dzīvo 2–12 dzīvnieku grupās; šīs grupas nereti sauc par klaniem. Katrā klanā ir dominējošie tēviņš un mātīte, kas nereti (bet ne vienmēr) ir vienīgie klana dzīvnieki, kas vairojas. Arī rangā zemākās mātītes var kļūt grūsnas, bet nedaudzajos gadījumos, kad mazuļi tiek iznēsāti līdz dzemdībām, dominējošā mātīte tos atrod un nogalina. Šīs šķietami nežēlīgās rīcības jēga, iespējams, ir tas, ka pārējie dzīvnieki, kas dzīvo vienkop ar dominējošo pāri, ir pāra pēcnācēji, kas palikuši klanā. Nav novērojumu, kas liecinātu, ka klana "palīgi" gādātu barību zīdītajai mātītei un tās mazuļiem. Taču ir skaidri zināms, ka šie "palīgi" piedalās alu rakšanā un migu materiāla "vēdināšanā" (Gulbe 2008).

Dzimumgatavību sasniedz gada vecumā. Āpšiem raksturīgs latentais grūsnības periods – pēc pārošanās jebkurā gada laikā, apaugļotās olšūnas tiek "uzglabātas" pat līdz 10 mēnešiem līdz piemērotākajam implantācijas brīdim (ko visdrīzāk nosaka dienas garums un gaisa temperatūra). Kopš apaugļotā olšūna implantēta dzemdē, grūsnība ilgst 6–8 nedēļas. Dzemdības notiek februārī – martā, metienā ir 1–5 mazuļi, visbiežāk 2–4. Mazuļu svars dzimstot ir ap 80 g. Pēc mēneša tiem atveras acis. Ar mātes pienu barojas 2,5 mēnešus. Ārpus alas sāk iznākt 2 mēnešu vecumā. Ģimene turas kopā līdz rudenim, kad 7–8 mēnešus vecie jaunie āpši māti parasti atstāj, bet nereti tas notiek vēlāk, un daudzi āpši (jo sevišķi mātītes) savus vecākus neatstāj vispār nekad (Gulbe 2008).

Dzīves ilgums dabā sasniedz 15 gadus, bet vidēji ir 3 gadi. Ja āpši izdzīvo pirmajā gadā, tad vēlāk visizplatītākais bojā ejas cēlonis ir pakļūt zem mašīnas. Nebrīvē āpši var sasniegt 19 gadu vecumu (Gulbe 2008).

2. Materiāli un metodika

2.1. Materiālu ievākšanas vietas apraksts

Āpšu alu sistēmas tiks pētītas zemnieku saimniecībā „Jaun-Ievinas”, kuras atrodas Raunas novadā. Šīs alu sistēmas atrodas 40. meža nogabalā (1. pielikums), kurā dominē tādas kokaugu sugas kā apses, egles un pīlādži.

2.2. Lauku pētījuma metodes

Pie āpšu alu sistēmu ieejām tika mērīts to izrakto zemes daudzums no alas. Visa alu sistēma tika sadalīta 2x2 m lielos parauglaukumos. Katrā parauglaukumā tika mērīts āpšu izrakto zemes augstums no pamata.

2.3. Datu apstrādes metodes

Ievāktie dati tika ievadīti programmā MS Excel, ar kuru palīdzību tika aprēķināts, cik kubikmetru zemes āpsis ir izracis no vienas alas. Zemes daudzums tika aprēķināts pēc formulas $S = a * b * h$ (a, b – parauglaukumu malas, kuras bija divus metrus garas; h – izrakto zemes augstums no pamata).

3. Rezultāti

Pētījumā tika aprakstīta viena āpšu alu sistēma, kura sastāvēja no 10 pamestām alām un divām svaigām alām (2. pielikums). Šīs divas svaigās alas atradās apmēram 50 metru attālumā viena no otras.

Iegūtie rezultāti parāda, ka no katras alas tika izraksti vidēji 12,8 m³ zemes. Šie iegūtie rezultāti ir aptuveni, jo izvēlētā metode ir neprecīza. Mērot izrakto zemes augstumu no pamata, bija liela iespējamība pieļaut kļūdu, jo bija ļoti grūti noteikt pamatu. Tā kā šī alu sistēma atradās nogāzē, bija grūti noteikt pamata reljefu.

4. Diskusija

Āpsis ir labs alu racējs. Stiprie un asie nagi, lāpstveidīgā pēda, druknais ķermenis un spēcīgie muskuļi labi piemēroti apakšzemes alu rakšanai. Āpsis ar priekšējām zemi sarakņā, bet ar pakaļējām to sparīgi atsviež atpakaļ aiz sevis. Aiz muguras sakrājušos zemi laiku pa laiku, atpakaļ stumdamies viņš ar ķermeņa pakaļējo daļu izstumj no alas ārā (Rupeiks 1995). Pētījumi par āpšu izrakto zemes daudzumu no alām nav veikti. Tik Anglijā vienai āpšu alu sistēmai, kura sastāvējusi no tuneļiem 879 m kopgarumā, 178 ieejām un 50 migu kamerām, tika aprēķināts, ka šādas mītnes izbūve prasījusi 70 tonnu augsnes pārvietošanu (Gulbe 2008). Veicot pētījumu par āpšu alām z/s “Jaun-Ieviņās”, tika aprēķināts, ka no vienas alu sistēmas, kas sastāvēja no 12 alu ieejām, kopēji tika izraksts apmēram 64 m³ zemes.

Papētot āpšu ēdienkarti, var rast saistības ar savvaļas zirgiem, kas ganās z/s “Jaun-Ieviņās”. Āpšu ēdienkartē dominē visvairāk bezmugurkaulnieki, galvenokārt kukaiņi (Kauhala *et al.* 1998), kas ir to visieciņākā barība; īpaši kāri āpši ir uz dažādu seškājaiņu kāpuriem (Tirmanis 2007). Ļoti daudzu un dažādu kukaiņu kāpuri attīstās tieši mēslos. Piemēram, istabas mušu kāpuru skaits vienā kg zirgu mēslu sasniedz 5000—8000 (Populārā Medicīnas Enciklopēdija 1984). Var pieņemt pieņēmumu, ka šie āpši daļēji arī pārtiek no kāpuriem, kuri sastopami zirga mēslos.

5. Secinājumi

1. Āpsis vidēji no vienas alas izrok 12,8 m³ zemes pētījama teritorijā z/s “Jaun-Ieviņas”.
2. Tiek pieņemts pieņēmums, ka āpši var atrast daļu savu barības zirgu mēslos, kuros attīstās kukaiņu kāpuri.

Literatūras saraksts

Kauhala K., Laukkanen P., Rége I. 1998. Summer Food Composition and Food Niche Overlap of the Raccoon Dog, Red Fox and Badger in Finland. - *Ecography*, 21 (5): 457-463.

Rupeiks F. 1995. Latvijas zvēri. Rīga: Zvaigzne ABC, 126 lpp.

Interneta vietnes:

Gulbe E. 2008. Āpsis. <http://rigazoo.lv/public/index.html>

Kranz, A., Tikhonov, A., Conroy, J., Cavallini, P., Herrero, J., Stubbe, M., Maran, T., Fernades, M., Abramov, A. & Wozencraft, C. 2008. Meles meles. In: IUCN 2010. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2010.3. www.iucnredlist.org

Populārā Medicīnas Enciklopēdija. 1984. Mušas. <http://neslimo.lv/pme/?name=MU%D0AS>

Tirmanis I. 2007. Sermuliņa radinieks Āpsis. <http://www.vietas.lv/>

Pielikumi

1. pielikums.

Pētījuma teritorijas atrašanās vieta.

KARTE

2-1. pielikums

Āpšu alas z/s “Jaun-Ieviņās”

Foto: Sandra Usejonoka

2-2. pielikums

Āpšu alas z/s "Jaun-Ieviņās"

Foto: Sandra Useļonoka